

Юлія Верби́ненко

Український мовно-інформаційний фонд НАНУ

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ ОДИНИЦЬ У СЛОВНИКАХ

Анотація: На прикладі ДО «загалом, в цілому / в целом / generally» у словниках української, російської та англійської мов показано, як у традиційних словниках відображаються дискурсивні значення.

Ключові слова: дискурсивні одиниці (ДО), словники, тлумачні словники

Abstract: Using the example of DU "загалом, в цілому / в целом / generally" in dictionaries of Ukrainian, Russian and English languages, it is shown how discursive meanings are reflected in traditional dictionaries.

Keywords: discursive units (DU), dictionaries, explanatory dictionaries

У традиційних словниках дискурсивна функція слів не розглядається і не відображається окремо. Хоча окремі такі значення загалом і відображаються (якщо знати, що саме шукати). Якщо ж говорити не про окремі слова, які мають дискурсивну функцію, а про словосполучення чи фрази (напр. *підсумуємо найбільш важливе, список можна продовжити*), то в словниках тлумачних української мови цього взагалі не знайти. Найбільш наближене до цього є заромбова зона словника.

Приклад відображення ДО «загалом, в цілому / в целом / generally» у словниках.

Академічний тлумачний словник української мови [4] має окрему словникову статтю для одиниці «загалом», хоча дискурсивне значення ніяк у ній не позначено. Словникова стаття складається з граматичної ознаки одиниці, кількох тлумачень і прикладів до кожного з них.

Для синонімічної ж одиниці «в цілому» в СУМі вже нема окремої словникової статті, хоча така словникова стаття є у Вільному тлумачному словнику [2]. Структура словникової статті аналогічна структурі словникової статті в СУМі.

В ЦІЛОМУ

в ціло́му, присл.

1. Загалом, не вдаючись у деталі.

Над пресом-прогресом могли іронізувати, але в цілому прогрес був поза сумнівами (Євген Сверстюк, Блудні сини України, 1993).

2. Цілковито, в усій сукупності.

Тим-то ми загалом так небагато потрапили зрозуміти не лише з історії 20-го століття в цілому, а й із своєї власної історії.. (Оксана Забужко, Хроніки від Фортінбраса, 2000).

Вільний тлумачний словник, 2013.

«Толковый словарь Ожегова» [5] не має окремої статті для ДО «в общем». Цю одиницю можна знайти лише серед окремих значень в словниковій статті «общий». Хоча, наприклад, словникова стаття «вообще» тлумачиться і за допомогою одиниці «в общем»

ВООБЩЕ, [...] З.нареч. Взяв в целом, в общем, обобщая. Я говорю о людях в., а не о тебе.

Інші тлумачні словники російської мови хоча і мають окремі статті для цієї ДО, (Большой современный толковый словарь русского языка: , Новый толково-словообразовательный словарь русского языка Ефремовой [3]), найчастіше відображають лише загальні граматичні та синтаксичні відомості, семантичні особливості, і взагалі не мають прикладів вживання.

В ОБЩЕМ-ТО

в общем-то

нареч.

1) В достаточной степени, в основном.

2) Вообще, обычно.

3) а) Употр. как вводное словосочетание, обобщая предшествующее высказывание; короче говоря, словом.

б) В сущности, по существу.

Ефремова. Толковый словарь Ефремовой. 2012

Якщо ж розглядати словники англійської мови (напр. Oxford English Dictionary – OED, Cambridge Dictionary), то через структуру мови (поширеність фразових дієслів, дуже широку багатозначність слів тощо) дискурсивні значення частіше знаходяться в тлумаченнях слів, хоча також не виділені в окрему категорію.

В OED [7] у структурі словникової статті можна виділити так звану заромбову зону, до якої можуть входити такі категорії:

- Phrases (фрази): тут містяться прислів'я, ідіоми, крилаті вирази, фрази розмовної мови тощо;
- Compounds (складні слова, колокації);
- Derivatives (деривати).

COMPOUNDS

C1. General attributive.
a. In the sense 'relating or belonging to a rainbow', or 'resembling a rainbow' (i.e. in having the shape of an arch, or many or varying colours).

rainbow colour *n.*

1637 T. HEYWOOD *Londini Speculum* sig. B 4^r Dance in thy raine-bow colours..change Thy selfe to thousand figures.
1753 *Chambers's Cycl. Suppl. at Iris* A peculiar species of spring crystal, remarkable for its giving the rainbow colours in reflection.
1834 T. CARLYLE *Sartor Resartus* II. II. 35/1 Among the rainbow colours that glowed on my horizon, lay even in childhood a dark ring of Care.
1997 C. B. DIVAKARINI *Mistress of Spices* 48 They wear jangly bangles in rainbow colours and earrings that swing against the smooth sides of their necks.
(Hide quotations)

PHRASES

†P1. Proverbial phrases.

a. **to have too much of one's mother's blessing**: to be unreasonably prudish or scrupulous. *Obsolete.*

1606 L. BRYSKETT *Disc. Civill Life* 102 Too much, is harmful euen in iustice it self: whereupon is growne..our English prouerbe, that too much of a mans mothers blessing is not good.
1623 J. STRADLING *Beati Pacifici* cclxviii. 54 One may haue too much of his mothers blessing.
(Hide quotations)

b. **to give (a person) one's mother for a maid**: an expression used to emphasize the unlikelihood of a specified action, event, etc., ever taking place. *Obsolete.*

DERIVATIVES

'dictionaryless *adj.* without a dictionary.

- 1854 *Fraser's Mag.* 50 317 Battling, grammarless and dictionaryless, with a work in a strange idiom.
1995 R. ONLY in M. Pütz *Discrim. through Lang. in Africa?* IV. 288 The African communities remained 'dictionaryless' although several middle-size dictionaries were at hand at that time.
(Hide quotations)

Заромбова зона OED

Але знову ж таки, тут відображаються не всі дискурсивні значення, і окремої статті для дискурсивного значення, вираженого цілим реченням не знайти.

У Cambridge Dictionary [6] структура словникової статті доволі проста, і включає лише короткий граматичний коментар,

транскрипцію і тлумачення з прикладами (серед яких може бути і дискурсивне значення, але воно жодним чином окремо не виділяється):

generally
adverb
UK /ˈdʒen.ə.rə.li/ US /ˈdʒen.ə.rə.li/

B2
considering the whole of someone or something, and not just a particular part of him, her, or it:

- *Your health is generally good, but you do have a few minor problems.*
- *He wants more money to be given to the arts generally.*
- *I shall now develop my previous point more generally (= to say more about what it includes).*

B1
usually, or in most situations:

- *The baby generally wakes up three times during the night.*
- *Well, generally **speaking** (= in most situations), it's quicker on public transport.*

B2
by most people, or to most people:

- *It was generally believed at the time that both men were guilty.*
- *The proposal has received a generally favourable reaction.*

Найкраще дискурсивні значення розроблені у словнику Баранова [1]. Оскільки його метою є саме відображення дискурсивних значень, і тому сама структура словника і словникових статей у ньому була спеціально розроблена авторами для цієї цілі, і відрізняється від традиційної побудови тлумачних словників.

Зони словникової статті:

1. Заголовкове слово та інтерпретація. Саме слово/вираз + загальна, найширша інтерпретація (загальна семантика лексичної одиниці)

2. Джерела. (факультативно) подається семантичне значення окремих компонентів ДО, які вплинули на формування розглядуваного значення

3. Операція. Опис компонентів змісту одиниці, які присутні в усіх чи більшості модифікацій і допомагають зрозуміти контексти вживання, пояснюють

4. Загальні/окремі семантичні ефекти. Опис принципів, за якими загальна операція розділяється на окремі модифікації, приклади за підгрупами

5. Модифікації. Опис величезної кількості контекстів використання ДО, структура схожа на загальну структуру зон словникової статті:

- заголовок
- приклади
- семантичні ефекти (особливості семантичної та лексичної сполучуваності одиниці у прикладах, що належать тій чи іншій модифікації).

6. Корпус прикладів (приклади до модифікацій)

Також у словнику коротко співставляються ДО, пов'язані однією ідеєю (напр., слова з загальною ідеєю «узагальнення», «реальності» тощо).

У словнику Баранова багато уваги приділяється прикладам і контекстам, оскільки саме через них розкривається дискурсивність таких одиниць.

Такі словники, як словник Баранова, були б корисними для тих, хто вивчає мову, а також для перекладачів оскільки це доволі складний елемент для не носія мови, про який мало де згадується і було б корисно, щоб про такі тонкощі можна було б прочитати.

Література

1. Баранов А.Н., Плунгян В.А., Рахилина Е.В. Путеводитель по дискурсивным словам русского языка М.: Помовский и партнёры, 1993. 205 с.
2. Вільний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/f/> (дата звернення: 20.03.2021)
3. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка Ефремовой. URL: slovar.cc/rus/efremova-slovo (дата звернення: 20.03.2021)
4. Онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 20.03.2021)
5. Толковый словарь Ожегова. URL: <https://slovarozhegova.ru/> (дата звернення: 20.03.2021)
6. Cambridge Dictionary. URL: dictionary.cambridge.org/ (дата звернення: 20.03.2021)
7. Oxford English Dictionary. URL: www.oed.com (дата звернення: 20.03.2021)